

УДК 786.2:78.038.2(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-1-13>**Юлія ГРИЦУН,***orcid.org/0000-0003-4829-6608*

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри мистецьких дисциплін

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

(Чернігів, Україна) *yuliagritsun72@gmail.com***Дзвіна ГУСАР,***orcid.org/0000-0002-4237-3687*

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри естрадно-вокального мистецтва

Університету Короля Данила

(Івано-Франківськ, Україна) *dzwina.husar@ukr.net***Олена СПОЛЬСЬКА,***orcid.org/0000-0002-2397-2035*

доктор філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво,

асистент кафедри театрального мистецтва, провідний фахівець ректорату

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) *olenadovbush84@gmail.com*

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПОРІВНЯННЯ СТИЛІВ ФОРТЕПІАННОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ В РІЗНИХ МУЗИЧНИХ ЖАНРАХ

У статті розглядаються та порівнюються стилі фортеп'яної імпровізації в різних музичних жанрах, при-
таманних фортеп'яній музиці. Актуальність дослідження зумовлена постійною еволюцією музичної сцени та
розширенням музичних горизонтів. Зростання важливості імпровізації в сучасній музичній практиці визначає
необхідність вивчення та порівняння її стилів у різних жанрах.

Мета статті – проаналізувати та зіставити особливості фортеп'яної імпровізації в жанрах фортеп'яної
музики, таких як соната, етюд, прелюдія, ноктюрн, варіації та інші, зокрема, розглянути вплив цих жанрів
на творчість музикантів та розвиток музичної культури в цілому. Для досягнення мети в процесі дослідження
було вирішено низку завдань: визначено сутність поняття «імпровізація» в контексті музичного виконавства;
розглянуто жанри фортеп'яної музики, в яких здійснюється фортеп'яна імпровізація; досліджено та зістав-
лено стилі фортеп'яної імпровізації в межах жанрів фортеп'яної музики, таких як соната, етюд, прелю-
дія, ноктюрн, варіації, сюїта, балада, фортеп'яний концерт та романс. В процесі дослідження використано
загальнонаукові методи пізнання: індукції та дедукції, аналізу та синтезу, асоціації та аналогії.

За результатами дослідження встановлено, що фортеп'яна імпровізація розкривається у багатьох жанрах,
таких як соната, етюд, прелюдія, ноктюрн, варіації, сюїта, балада, фортеп'яний концерт та романс. Усі вони
сприяють розкриттю унікальних стилів фортеп'яної імпровізації, надаючи кожному власне звучання та харак-
тер. Імпровізація в різних жанрах фортеп'яної музики має спільні елементи, що включають експерименти з орна-
ментикою, варіаціями та виражальними прийомами. Піаністи дотримуються тонкого балансу між вишуканим
композиторським задумом та внесенням особистих штрихів, підкреслюючи динамічну природу імпровізації.

Результати дослідження надають практичну цінність через сприяння творчому розвитку музикантів, вдо-
сконалення виконавських навичок, розробку нових освітніх програм та стимулювання творчої взаємодії в музич-
ній спільноті.

Ключові слова: фортеп'яна імпровізація, музичне виконавство, соната, етюд, варіації, орнаментика.

Yuliia HRYTSUN,

orcid.org/0000-0003-4829-6608

PhD in Arts,

*Associate Professor at the Department of the Art Disciplines
National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko
(Chernihiv, Ukraine) yuliagritsun72@gmail.com*

Dzvina HUSAR,

orcid.org/0000-0002-4237-3687

Candidate of Art Studies,

*Associate Professor at the Department of Pop and Vocal Art
King Danylo University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) dzvina.husar@ukr.net*

Olena SPOLSKA,

orcid.org/0000-0002-2397-2035

*Doctor of Philosophy in the Specialty 025 Musical,
Assistant at the Department of Theatrical Art, Leading Specialist of the Administration
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) olenadovbush84@gmail.com*

RESEARCH AND COMPARISON OF PIANO IMPROVISATION STYLES IN DIFFERENT MUSICAL GENRES

The article examines and compares the styles of piano improvisation in different musical genres inherent in piano music. The relevance of the study is due to the constant evolution of the music scene and the expansion of musical horizons. The growing importance of improvisation in contemporary musical practice necessitates the study and comparison of its styles in different genres.

The purpose of the article is to analyze and compare the peculiarities of piano improvisation in the genres of piano music, such as sonata, etude, prelude, nocturne, variations, and others, in particular, to consider the influence of these genres on the creativity of musicians and the development of musical culture in general. To achieve this goal, the study solved a number of tasks: to define the essence of the concept of «improvisation» in the context of musical performance; to consider the genres of piano music in which piano improvisation is performed; to study and compare the styles of piano improvisation within the genres of piano music, such as sonata, etude, prelude, nocturne, variations, suite, ballad, piano concerto and romance. The study used general scientific methods of cognition: induction and deduction, analysis and synthesis, association and analogy.

The study found that piano improvisation is revealed in many genres, such as sonata, etude, prelude, nocturne, variations, suite, ballad, piano concerto and romance. All of them contribute to the discovery of unique styles of piano improvisation, giving each one its own sound and character. Improvisation in different genres of piano music has common elements, including experiments with ornamentation, variations, and expressive techniques. The pianists strike a delicate balance between honoring the composer's intentions and adding personal touches, emphasizing the dynamic nature of improvisation.

The results of the study have practical value by promoting the creative development of musicians, improving performance skills, developing new educational programs, and stimulating creative interaction in the music community.

Key words: *piano improvisation, musical performance, sonata, etude, variations, ornamentation.*

Постановка проблеми. Фортепіанна імпровізація, як складна форма мистецтва, що характеризується спонтанною творчістю та музичною винахідливістю, є свідченням майстерності, креативності та глибокого зв'язку виконавця з інструментом. Її значення виходить за рамки простого виконання нот, охоплюючи багате полотно культурних, історичних та емоційних вимірів, які варіюються в різних музичних жанрах. Важливість фортепіанної імпровізації полягає не лише в технічній майстерності, але й у здатності передавати унікальні сюжети, емоції та культурні впливи. Чи то складні сонати культових піаністів, таких як

Телоніус Монк, чи то емоційні етюдні композиції віртуозів, таких як Ференц Ліст, чи то проникливі прелюдії Отіса Спанна – кожен жанр фортепіанної музики надає імпровізації своє особливе звучання та стиль.

Дослідження має на меті розкрити тонкощі фортепіанної імпровізації, шляхом вивчення її проявів в таких жанрах, як соната, етюд, прелюдія, ноктюрн, варіації та інших жанрах, притаманних фортепіанній музиці. Досліджуючи унікальні особливості імпровізації в межах кожного жанру, прагнемо розкрити культурні та емоційні резонанси, котрі формують цю мистецьку практику.

Оскільки традиційні межі між музичними жанрами в сучасній музиці стають дедалі більш розмитими, й всебічне вивчення фортепіанної імпровізації набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фортепіанна імпровізація та жанри фортепіанної музики, в яких вона реалізується, розглядається в роботах багатьох науковців, таких як Денисюк І. С., Безклубенко С. Д., Гульцова Д. П., Кривицька Т., Купіна Д. Д. та Горбенюк Г. О., Кричинська О. В., Мудра С. Однак недостатньо дослідженими залишаються стилі фортепіанної імпровізації в різних жанрах фортепіанної музики, таких як соната, етюд, прелюдія, ноктюрн, варіації, сюїта, балада, фортепіанний концерт та романс.

Мета статті – проаналізувати та зіставити особливості фортепіанної імпровізації в жанрах фортепіанної музики, таких як соната, етюд, прелюдія, ноктюрн, варіації та інші, зокрема, розглянути вплив цих жанрів на творчість музикантів та розвиток музичної культури в цілому.

Виклад основного матеріалу. Імпровізація є повсюдним і міждисциплінарним явищем, що знаходить вираження у філософській, психологічній, педагогічній та технічній сферах. Її всепроникний вплив поширюється навіть на різні аспекти повсякденного життя, а найглибша й найтонша реалізація відбувається у сфері мистецтва (Денисюк, 2016: 18–21). Етимологія терміну «імпровізація», що походить з латинської мови (*improvisus* – непередбачуваний, *ex improvise* – без підготовки), підкреслює спонтанність як центральну рису імпровізаційного процесу. Водночас у художньому виконавстві імпровізація характеризується як «творчість з ходу», що являє собою спонтанний акт без попередньої підготовки (Безклубенко, 2010: 256).

Яскравий та багатогранний прояв імпровізації найбільш помітний у музичному виконавстві, де її динамічна і неоднозначна природа виходить на перший план. З огляду на фокус нашого дослідження, продовжимо розвідку, заглибившись у сферу музичної імпровізації, зокрема, звернувши увагу на фортепіанну імпровізацію та її стилі в різних музичних жанрах.

Важливо відзначити, що практика фортепіанної імпровізації розгортається в багатому розмаїтті жанрів (табл. 1).

Зазначені жанри демонструють багатогранність фортепіанної музики, що охоплює різні стилі, емоції та технічні вимоги. Заглибимося в стилі фортепіанної імпровізації в межах кожного жанру:

Фортепіанна соната. У фортепіанних сонатах імпровізація часто включає в себе дослідження

тематичного матеріалу, що міститься в частинах. Піаністи можуть експериментувати зі зміною порядку фраз, введенням нових мотивів або створенням перехідних пасажів. Такий імпровізаційний підхід додає до структурованої форми сонати унікальний, спонтанний елемент.

Етюд. Імпровізація в цьому жанрі зосереджена на розширенні технічних меж фортепіанної гри. Піаністи можуть займатися спонтанними вправами, спрямованими на вирішення конкретних технічних завдань, експериментувати з різними аплікатурами та досліджувати нетрадиційні підходи для підвищення віртуозності.

Прелюдія. Імпровізація в прелюдях дозволяє піаністам задавати тон виступу. Піаністи можуть створювати вступні пасажі, експериментуючи з гармоніями, динамікою і темпом. Такий стиль імпровізації дає можливість створити унікальну атмосферу перед переходом до більш структурованої композиції.

Ноктюрн. Ноктюрни, відомі своїми експресивними та інтроспективними якостями, добре піддаються імпровізації. Піаністи можуть експериментувати з делікатною орнаментикою, динамічними контрастами і тонким рубато, щоб посилити емоційний характер твору. Імпровізація в ноктюрнах часто пов'язана з пошуком варіацій, щоб передати відчуття мрійливості або споглядальності.

Варіації. Імпровізація у варіаціях обертається навколо творчого переосмислення теми. Піаністи можуть експериментувати з різноманітними стилістичними елементами, гармонійними модифікаціями та ритмічними варіаціями. Мета полягає в тому, щоб зберегти зв'язок з оригінальною темою, демонструючи при цьому інтерпретаційні навички піаніста.

Сюїта. У сюїтах імпровізація може проявлятися у вигляді спонтанних переходів між частинами. Піаністи можуть експериментувати з орнаментикою, імпровізувати на танцювальні теми, додавати особисті штрихи до окремих мініатюр. Такий стиль імпровізації додає формату сюїти відчуття свободи та грайливості.

Балада. Балади часто розповідають історію, а імпровізація в цьому жанрі може включати створення спонтанних мелодійних прикрас, експерименти з рубато для виразного фразування та додавання нюансних варіацій. Піаністи можуть використовувати імпровізацію, щоб підкреслити елементи розповіді та передати відчуття драматизму або емоцій.

Фортепіанний концерт. У той час як офіційне виконання фортепіанних концертів зазвичай відбувається за встановленою партитурою, імпровізація

Жанри фортепіанної музики (Соната, 2023; Гульцова, 2020: 185–191; Кривицька, 2022: 98–104; Купіна, Горбенюк, 2019; Кричинська, 2017: 274; Мудра, 2019: 153–157)

Жанри	Опис
Фортепіанна соната	Класичний твір, що зазвичай складається з декількох частин, кожна з яких має власну структуру та настрої. Бетховен, серед інших, зробив значний внесок у розвиток фортепіанних сонат.
Етюд	Музичний твір, призначений для розвитку технічних навичок і віртуозності гри музичних інструментах, в тому числі, на фортепіано. Етюди часто зосереджуються на конкретних завданнях, надаючи як технічні вправи, так і експресивні елементи.
Прелюдія	Коротка вступна музична композиція, яка може бути самостійною або передувати більшому твору. Прелюдії задають тон всьому наступному і широко варіюються за стилем і настроєм.
Ноктюрн	Жанр, що характеризується м'яким і ліричним характером, часто передає емоції, пов'язані з ніччю. Ноктюрни, популяризовані такими композиторами, як Шопен, є рефлексивними та інтроспективними.
Варіації	Композиція, в якій представлена тема, котра потім зазнає послідовних змін і розвитку. Кожна варіація досліджує різні музичні ідеї, зберігаючи при цьому зв'язок з оригінальною темою.
Сюїта	Колекція коротких музичних п'єс, кожна з яких має свій власний характер, часто натхненний танцювальними формами. Сюїти можуть бути об'єднані спільною темою або настроєм, забезпечуючи різноманітний, але цілісний досвід прослуховування.
Балада	Ліричний та розповідний музичний твір, який розповідає історію або викликає певні почуття. Балади можуть бути від драматичних та емоційних до легких і примхливих.
Фортепіанний концерт	Масштабна композиція, в якій фортепіано є солюючим інструментом у супроводі оркестру. Фортепіанні концерти зазвичай складаються з декількох частин і демонструють взаємодію між солістом та оркестром.
Романс	Ліричний та емоційний жанр, який часто характеризується виразними мелодіями. Романси можуть включати вокальні партії або бути суто інструментальними, передаючи почуття пристрасті та сентиментів.

Примітка: систематизовано авторами

може знайти місце під час репетицій або каденцій. Піаністи можуть використовувати ці можливості, щоб продемонструвати свої імпровізаційні навички, додаючи прикраси, варіації або навіть створюючи оригінальні пасажі в структурі концерту.

Романс. Імпровізація в романсах передбачає експерименти з виразними елементами, такими як фразування, динаміка та рубато. Піаністи можуть створювати спонтанні варіації, щоб передати глибокий емоційний зміст романтичної оповіді. Такий імпровізаційний підхід додає особистого відтінку до притаманної романсам ліричної природи.

Проаналізувавши стилі імпровізації в різних жанрах фортепіанної музики, можна зробити висновок, що імпровізація може бути тісно вплетена в кожен із них, дозволяючи піаністам привносити спонтанність, творчість та індивідуальність у свої виступи на різноманітних музичних майданчиках.

Дослідження стилів фортепіанної імпровізації в різних музичних жанрах відкриває захоплюючий спектр творчих підходів, технік і виразних нюансів. Класичні жанри, такі як соната, етюд, прелюдія та варіації, забезпечують структуровану основу, підкреслюючи технічну точність і

дотримання композиторського задуму. На противагу цьому, романтичні жанри, такі як ноктюрн, балада та романс, надають перевагу емоційному вираженню, заохочуючи піаністів наповнювати свої виступи індивідуальністю.

Танцювальні форми, представлені сюїтою, пропонують динамічний простір для імпровізації, дозволяючи піаністам експериментувати з орнаментикою, темповими варіаціями та імпровізаційним чуттям в рамках структурованих танцювальних рухів. Концерти, хоч і є зазвичай формальними у виконанні, можуть включати імпровізаційні елементи під час репетицій або каденцій, демонструючи майстерність піаністів у рамках концертної структури.

У ширшому контексті, імпровізація в різних жанрах має спільні елементи, що включають експерименти з орнаментикою, варіаціями та виразними прийомами. Піаністи дотримуються тонкого балансу між вшануванням композиторського задуму та внесенням особистих штрихів, підкреслюючи динамічну природу імпровізації.

Отже, фортепіанна імпровізація процвітає завдяки тонкому балансу між традиціями та

інноваціями, забезпечуючи безперервне джерело творчих пошуків для музикантів у різних музичних жанрах. Мистецтво фортепіанної імпровізації – це динамічний та універсальний спосіб вираження, який підсилює багатство та унікальність кожного виконання.

Висновки. Дослідження показало, що фортепіанна імпровізація проявляється в широкому спектрі жанрів, включаючи сонати, етюди, прелюдії, ноктюрни, варіації, сюїти, балади, фортепіанні концерти та романси. Кожен жанр сприяє розкриттю самобутніх стилів фортепіанної імпровізації, надаючи їм індивідуальних відтінків і

характерів. У різних жанрах фортепіанної музики імпровізація має спільні елементи, що охоплюють експерименти з орнаментикою, варіаціями та виразними прийомами. Піаністи делікатно баланують між дотриманням композиторського задуму та внесенням особистих нюансів, підкреслюючи динамічну сутність імпровізації.

Результати дослідження мають практичне значення, оскільки сприяють творчій еволюції музикантів, вдосконаленню виконавської майстерності, формуванню інноваційних освітніх програм, а також стимулюють спільну творчість у музичній спільноті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк І. С. Музична імпровізація: від учителя музики до учня. Мистецтво та освіта. 2016. № 2. С. 18–21. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708139/1/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%8E%D0%BA.pdf>
2. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни та поняття: енциклоп. вид.: у 2 т. Т. 2 (М–Я). Київ: Інститут культурології НАМ, 2010. 256 с.
3. Соната – це музичний твір для оркестру. Irinin. 2023. URL: <https://irinin.com/aktualne/sonata-tse-muzichnij-tvir-dlya-orkestru.html>
4. Гульцова Д. П. Еволюційні шляхи розвитку фортепіанного етюду в українській музиці XIX–XX століть. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2020. № 2. С. 185–191. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220557>
5. Кривицька Т. Ноктюрн e-moll op. 72 Ф. Шопена в аспекті основних педагогічно-виконавських завдань класу фортепіано. Fine Art and Culture Studies. 2022. №1. С. 98–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-1-14>
6. Купіна Д. Д., Горбенюк Г. О. Жанр варіацій для фортепіано в контексті стильової множинності творчості Ф. Мендельсона-Бартольді. Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки. 2019. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/mtd/article/view/259/199>
7. Кричинська О. В. Стильові аспекти розвитку європейської фортепіанної сюїти першої третини XX століття: автореф. дис. ... канд. наук: 17.00.03 Музичне мистецтво / Нац. муз. акад. ім. П.І. Чайковського. Київ, 2017. 274 с.
8. Мудра С. Фортепіанний романс: особливості жанрової стилістики. Молодь і ринок. 2019. № 7. С. 153–157.

REFERENCES

1. Denysiuk I. S. (2016). Muzychna improvizatsiia: vid uchytelia muzyky do uchnia [Musical improvisation: from a music teacher to a student]. *Mystetstvo ta osvita*, 2, 18–21. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708139/1/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%8E%D0%BA.pdf> [in Ukrainian].
2. Bezklubenko S. D. (2010). *Mystetstvo: terminy ta poniattia: entsyklop. vyd.: u 2 t. T. 2 (M–YA)* [Art: terms and concepts: encyclopedia. ed.: in 2 vols. Vol. 2 (M–Y)]. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM, 256 [in Ukrainian].
3. Sonata – tse muzychnyi tvir dlia orkestru. Irinin. (2023). [A sonata is a piece of music for an orchestra]. URL: <https://irinin.com/aktualne/sonata-tse-muzichnij-tvir-dlya-orkestru.html> [in Ukrainian].
4. Hultsova D. P. (2020). *Evolutsiini shliakhy rozvytku fortepiannoho etyudu v ukrainiskii muzytsi XIX–XX stolit* [Evolutionary ways of development of the piano etude in Ukrainian music of the XIX–XX centuries]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 2, 185–191. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220557> [in Ukrainian].
5. Kryvytska T. (2022). *Noktiurn e-moll op. 72 F. Shopena v aspekti osnovnykh pedahohichno-vykonavskykh zavdan klasu fortepiano* [Nocturne in e-moll op. 72 by F. Chopin in terms of the main pedagogical and performing tasks of the piano class]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 98–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-1-14> [in Ukrainian].
6. Kupina D. D., Horbeniuk H. O. (2019). *Zhanr variatsii dlia fortepiano v konteksti stylovoi mnozhynnosti tvorchosti F. Mendelzona-Bartoldi* [Genre of variations for piano in the context of stylistic diversity of F. Mendelssohn-Bartholdi's work]. *Dnipropetrovska akademiia muzyky im. M. Hlinky*. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/mtd/article/view/259/199> [in Ukrainian].
7. Krychynska O. V. (2017). *Stylovi aspekty rozvytku yevropeiskoi fortepiannoi siuity pershoi tretyny KhKh stolittia: avtoref. dys. ... kand. nauk: 17.00.03 Muzychne mystetstvo / Nats. muz. akad. im. P.I. Chaikovskoho* [Stylistic aspects of the development of the European piano suite of the first third of the 20th century: autoref. thesis ... candidate Sciences: 17.00.03 Musical art / Nat. music Acad. named after P.I. Tchaikovsky]. Kyiv, 274 [in Ukrainian].
8. Mudra S. (2019). *Fortepiannyi romans: osoblyvosti zhanrovoi stylystyky* [Piano romance: peculiarities of genre stylistic]. *Molod i ryнок*, 7, 153–157 [in Ukrainian].